

Eesti Teataja

Nr. 1

August, 1944

Eesti Rahvale.

Sangarlikus vabadussõjas loodud Eesti Vabariik kestab edasi vaatamata selle territooriumi okupeerimistele ja üldtunnustatud rahvusvahelise õiguse eeskirjade vastaselt siin teostatud vägivaldaaktidele. Eesti rahvas pole kunagi loobunud oma riiklikust iseseisvusest ja tema enda käes seisab vaba ja iseseisva Eesti õnnelik tulevik. Ta tahab endiselt ja tal on täieline õigus kuuluda iseseisva ja üheõigusliku riigina vabade ja demokraatlike rahvaste perre. Eesti riigi *edasikestmist tunnustavad kogu maailma vabad* rahvad eesotsas Inglismaa ja Põhja Ameerika Ühendriikidega.

Neli aastat on Eesti pidanud ägama alguses Ida ja hiljem Lääne diktatuurriigi okupatsiooni all. *Mõlemad* okupatsioonivõimud on toore jõu ja vägivaldaga tallanud jalge alla Eesti riigi seaduslikud õigused, riisunud rahvalt tema vabaduse ja halastamatult laastanud maad. Viimasel ajal ette võetud Eesti kodanike õigustamatud massarreteerimised näitavad selgelt, et praegune okupatsioonivõim sama vägivaldsete vahenditega nagu eelminegi püüab murda eestluse selgroogu. Surve ega terror pole siiski suutnud murda rahva elutahet ega maha suruda tema eluiha. Vaatamata sellele raskele olukorrale on rahvas pidanud, lakkamatut võitlust okupatsioonivõimude vastu.

Kunagi pole ta tunnustanud ega tunnusta ka praegu oma esindajaiks ei võõra relvajõu ja terrori abil ülesupitatud n. n. »Nõukogude Eesti Valitsust» ega praeguse okupatsioonivõimu käsilastest, osalt isegi võõra riigi kodanikest koosnevat n. n. »Eesti Omavalitsust». Eesti rahva vankumatu tahe on, et sõltumatu, demokraatliku Eesti Vabariigi seaduslikud organid astuksid tegevusse. Selle saavutamiseks on ta valmis pidama kõige otsustavamat võitlust.

Ajal, mil maa ägab raske ja laastava okupatsiooni all, on idast sisse tungimas vaenlane, kes oma 1941. a. teostatud massiliste mõrvade ja küüditamistega selgesti näitas oma tahet Eesti riiki ja rahvast hävitada. Samal ajal hävitavad okupatsioonivõimud rahva materiaalsel ja elavat jõudu ning takistavad maa enesekaitse tõhusat organiseerimist. See

tõsine olukord nõuab rahva kõikide jõudude koondamist ja rakendamist tema õiguste kaitseks ja teostamiseks. Selleks on kogu rahva üksmeelsel tahtel kutsutud ellu Eesti Vabariigi Rahvuskomitee, mille ülesandeks on:

Riikliku võimu teostamine kuni põhiseaduslikkude organite tegevusseastumiseni Eestis, eriti aga Eesti riigi ja rahva kaitse organiseerimine.

Eesti Vabariigi Rahvuskomitee asub Eestis. Ta koosneb kõigi omariikluse alusel seisvate poliitiliste ja seltskondlike rühmituste esindajast kodu ja välismaal. Komitee on astunud ühendusse Eesti Vabariigi saadikutega välismaal, kes on asunud sellega tihedasse koostöösse.

1. Eesti Vabariigi Rahvuskomitee asub seisukohal, et niipea kui see osutub võimalikuks, ka need Eesti Vabariigi organid, millele tegevus oli katkestatud okupatsiooni tõttu, astuvad uuesti tegevusse kehtiva põhiseaduse alusel, mis peab tulema rakendamisele võltsimatult demokraatlikus vaimus ning mille vormiline demokraatiseerimine ja kohaldamine uutele oludele tuleb teostada esimesel võimalusel.
2. Eesti Vabariigil tuleb arendada sõbralikku poliitilist ja majanduslikku koostööd kõigi riikidega ja taotleda koos teiste iseseisvate riikidega julgeolekusüsteemi loomist, mis kindlustaks rahu nii suurtele kui väikestele riikidele.
3. Eesti vabadusvõitlust tuleb pidada tihedas koostöös teiste rahvastega, kes võitlevad oma vabaduse ja iseseisvuse eest, ning kontaktis kõikide demokraatlike riikidega, kes tunnustavad rahvaste vabaduse põhimõtet.

EESTI RAHVAS.

Sajandite kestel on meie esivanemad võidelnud oma maa ja vabaduse eest, ilma et rängemadki saatustööd oleksid suutnud kõigutada nende meelegi kindlust ja usku või murda nende elutahet. Samasuguse murdumatu visadusega võitleme ka praegu. Mingi vägi ei suuda väärata Eesti rahva kõigutamatu usku ja vankumatut tahet jätkata oma kättevõidetud riiklikku ja rahvuslikku isolemist, mis rajatud õiglusele, seadusele ja vabadusele.

Meiega koos kannatab ja võitleb hulk rahvaid oma õiguste ja vabaduse eest. Ialgi ei õnnestu vägivalda võimudel hoida ahelais neid paljusid miljoneid ega lähendada nende vabadustungi.

Isamaa kutsub! Uhinege murdmatuks rindeks! Ules võitlusele vaba, iseseisva ja õnneliku Eesti eest!

Tallinnas,

Võidupühal, 23. juunil 1944. a.

EESTI VABARIIGI RAHVUSKOMITEE

Saatustlikul tunnil.

Aeg, mil neid ridu kirjutati, on meie kodumaale raskemaid ning meie südamed tunnivad suurt muret meie maa, rahva ja omaste pärast.

Saksa okupatsioonivõimude surve on läinud viimasel ajal veelgi tugevamaks ja N. Vene vägede ring Baltikumi ümber tõmbub päev-päevalt koomamale. Mida venelaste taassissetulek Eestisse tähendab, mõistab igaüks, kes läbi elas 1940. a. okupatsiooni.

Meie olukord on traagilisem paljude teiste okupeeritud riikide omast, kuna meil on tegemist kahe vaenlasega, kelle resiliens meie demokraatlik rahvas ühtviisi vihkab.

Appelleerimine demokraatlike suurriikide poole ei suuda anda seda abi, mida vajaksime just praegusel silmapilgul, sest nende riikide kõik pingutused on suunatud esijärjekorras sõjale ja ainult sõjale. Kõikide poliitiliste küsimustega, millistega on ühenduses ka meie saatust, nagu riikide omavahelised vahekorrad ning piirid jne. tegeletakse, neid uuritakse täie vastutustundega ja vääriva tõsimeelsega, kuid nende otsustamine on lükatud edasi kuni võidu saavutamiseni.

Eesti rahvas ei ole tahtnud sõda. Rahukindlustamise tõeks oli Eesti esirinnas, mida tõendab rahvusvaheliste lepingute arv, millega Eesti oli ühinenud. Eesti valitsus laks isegi nii kaugele, et ta 1939. a. sõlmis koostöölepingu N. Venega, nõustudes andma N. Venele baase oma territooriumil. Vaatamata pühalikudele tõotustele nii lepingu tekstis kui ka suusõnaliselt, rikkus N. Vene lepingut, lavastas terrori abil kurikuulsa „hääletuse“ ja „liitumise“ N. Liiduga, laastas maa, hävitas Eesti sõjaväe ja viis üle 60.000 inimese maalt välja, jättes Eesti riigi kaitsetuks natsistliku pealetungi vastu. Ta ei suutnud ka ise kaitsta väe- ja rahvusvõimuga okupeeritud Eesti maaala. Tänu parema meesjõu ja poliitilise juhtkonna deporteerimisele, nõrgestas ta teatud määral Eesti rahva vastupanujõudu Saksa okupatsioonile, knigi ta seda hävitada ei suutnud, nagu aeg on näidanud.

Ei tule siis imestada, et Eesti rah-

vas, seni igateviisi kõrvale hoides Saksa poolt õigusvastasel teostatud mobilisatsioonist, üksmeelselt haaras kätte relvad momentlil, kui N. Vene väed Eesti piirile jõudsid, kar tes veel kord kogeda 1940 a. õudusi.

Eesti rahvas tahab elada iseseisva riigina oma iseseisvat elu. Ta on 25 aasta jooksul näidanud, et ta seda suudab ja et tema areng on olnud kõige tõhusam just iseseisvuse ajal. Et Eesti ei suutnud end kaitsta sõjalisel ülevõimu vastu, ei tähenda veel, et tal ei ole eluõigust, sest praeguses sõjas ei ole ükski riik olnud võimeline end üksinda kaitsma.

Tahe iseseisvalt elada peab meid ka nüüdsel raskel tunnil edasi viima, millised kannatused meid ka ei ootaks. Et see on kogu Eesti rahva seisukoht, tõendab Eesti Rahvusliku Komitee deklaratsioon, mida loeme käesolevas lehes.

Sõjakäik ja selle üksikud faasid ei otsusta veel Europa tulevikku. See tuleb otsustamisele pärast sõda. Praegune sõda on diktatuuri ja võimupoliitika vastu rahvaste vabaduse kindlustamiseks. Seda on demokraatlikud suurriigid pühalikult tõotanud. Nad on korduvalt deklareerinud, et nad ei tunnusta vägivalda abili viitud territoriaalseid muudatusi. Ja kui tahe takse kindlustada rahu pikemaks ajaks, siis ei saa luua uut Euroopat sama vägivalda ja võimupoliitika alusel. See oleks lootusetu ettevõte. Rahvad, kes on maitnenud vabadust, ei lase end orjastada pikemaks ajaks. Ka seda on kogetud nüüdse sõja kestel.

Seepärast, isegi kui meid ootavad veel suuremad katsumised, kui oleme läbi elanud, meie ei kaota lootust. Meil ei ole selleks põhjust, sest ideed, millele Eesti rahvas on rajanud oma olemasolu, elavad edasi demokraatlike suurriikide sõjasihides ja tuleviku kavades. Tõõtame edasi igaüks oma jõudu mõõda, kodus kui ka väljaspool kodu, meie kodumaa hääks ja kasuks. Ühendagem kõik jõud vaba ja iseseisva Eesti taastamiseks!

H. L.

Minister A. Rei kõne kokkuvõtte Võidupüha aktusel 1944. a.

Andes ülevaate Eesti saavutustest iseseisvuse ajal, hõlmas minister jatkas: „Nüüd ähvardab meie maad uue invasiooni hädahoht Nõukogude Venest. Mida see tähendaks, kui hävitav sõjaline uuesti veereks üle meie paljunnatanud maa, seda pole tarvis seletama hakata. Suitsevad ahervared, hulgad süütult tapetud ohvrid ja uued massilised küüditamised — nii näeks tegelikult välja too „vabastamine“, mida eesti ja teiste Balti rahvastele ida poolt töötatakse. Mis teeb olukorra eriliseks traagiliseks, on see, et praegune okupatsioonivõim ei anna võimalust neile rahvastele ise korraldada oma kaitset. Teiselt poolt ei saa nüüd enam olla kahtlust, et natsionaalsotsialistlikul Saksamaal ei ole väljavaateid käesoleva sõja võitmiseks. Seepärast peab arvestama kui tõsiasjaga, et saksa rinne nii läänes kui idas mitte väga kauges tulevikus vastaspoole järjest kasvava ülekaalu all kokku variseb. Kas on niisugustel oludel eesti, läti ja leedu rahvastel väljavaated võita tagasi oma vabadus ja iseseisvus, võttes arvesse Sovjeti-Vene imperialismi püüdeid ja kavatsusi?

Me oleksime lubamatult kergemeelsed, kui püüaksime omale kunstlikult sisendada pimedat optimistlikku usku, et miskisugused hädahood ei ähvarda meie rahvast. Meil peab jatkuma mehisust tõsiasjadele julgelt silma vaadata, kui muretäratavad need ka ei peaks olema.

Me ei saa seepärast jätta tunnustamata, et väljavaated meie vabaduse ja iseseisvuse tagasivõitmiseks ei näi praegusel silmapilgul olevat heledad ja lootusrikkad. Küll on anglosaksi võitlevad demokraatiad nn. Atlandi deklaratsioonis püstitanud õilsa põhimõtte, et rahvad, kellel nende suveräänsed õigused ja oma enda valitsus vägivallalt röövitud, peaksid need tagasi saama. Aga samal ajal ei varja Nõukogude Vene, et tema, hoolimata ta endagi poolt alla kirjutatud Atlandi deklaratsioonist, tahab liita Balti riigid oma külge, põhjendades seda oma imperialistliku kavatsust väitega, nagu oleks Balti riigid ise omal vabal

tahtel astunud Nõukogude Liidu liikmeiks. Kas on neil oludel väljavaateid selleks, et miskisugused asjaolud võiksid Nõukogude Venet takistada oma tahet vägivalla abil läbi viimast, s. o. Balti riike uuesti revaljõu abil okupeerimast ja enda külge liitmast.

Kahjuks ei saa me tänapäeval anda sellele küsimusele vastust, mis hajuks kõik kartused ja mured. Ainuke asi, mida saame öelda, on see, et kolme Balti riigi tuleviku küsimust pole sõdivate riikide poolt seni ära otsustatud ei meie kahjuks ega meie kasuks, vaid et küsimus on lahtine.

Sovjeti-vene diplomaatia on viimase kahe ja poole aasta kestel järelejätmalt peale käinud oma liitlastele, Britile ja Am. Ühendriikidele, et need tunnustaksid Balti riigid 1940. a. suvest saadik Nõuk. Vene külge liidetuiks ja nende küsimus seega lõplikult otsustatuks. Kui visast pealekaimisest hoolimata pole suudetud seda nõudmist Inglise ja Ameerika Ühendriikide valitsuste juures läbi suruda, siis on põhjuseks see, et selle vastuvõtmine tähendaks Atlandi deklaratsioonis püstitatud ja anglosaksi maade avaliku arvamise poolt omaks voetud õilsate põhimõtete porisse talmist. Avalik arvamine on aga demokraatlikkudes anglosaksi maades võim, millega valitsused peavad arvestama. Ameerika suurim ja loetavaim leht New York Times kirjutab: „Näid rahvusvahelise koostöö aluseid, mis määrati kindlaks Atl. deklaratsioonis, ei ole lubatav kõigutada. Ameerika avalik arvamine ei või lahkel pilgul pealt vaadata, kui Euroopa väkerahvad pandaks tapapaku peale selleks, et niisuguse hinnaga osta Venemaa usaldus ja koostöö“. Olgu tähendatud, et jutt nimetatud kirjutises oli just Balti riikidest ja et nimelt nende kohta käis ütlus, et neid ei tohi panna tapapakule selleks, et sel teel osta Venemaa usaldust ja koostööd. Samasulisi avaldusi on teinud terve rida mõjuvaid ajalehti ja avaliku elu tegelasi nii Am. Ühendriigis kui ka Britis. Mõlemis riigis on rohkesti mõjurikkaid ringkondi, kes kindlalt püsivad mõtete juures, mida president Roosevelt

avaldas näiteks oma kõnes 2. det. 1941. ja on korranud hiljem mitmel puhul: „Viimaste aastate kestel oleme saanud ühe hirmsa õppetunni, nimelt selle, et ühegi rahva ega ka ühegi riigi julgeolek ei saa olla kindlustatud senikaua kui gangsteri põhimõtted valitsevad maailmas. Rahvusvahelise brutaliteedi allikad, kus need iganes peaksid leiduma, tulevad absoluutselt ja lõplikult hävitada.“

Kui lugu nii on, siis talitaksime ebatargalt ja ebaisamaalikkult, kui me sellepärast, et käesoleval silmapilgul taevast näib süge ja tume meie kodumaa kohal, alistuksime meeleheitelisele ja laseksime käed resigneeritult rüpe, jeldes, et meie asi on lootusetu. Ei, milgi tingimisel ei tohi meie seda

Riigikogu esimehe R. Penno kõne kokkuvõtte Võidupüha aktusel 1944. a.

Jaanipäeva on eestlased pühitsenud sajandeid aastaid jaanituude süütamisega. See tähendas valguse võitu pimeduse üle. Iseseisvas Eestis sai jaanipäeva laupäev rahvuslikuks Võidupühaks, mil mälestatakse kõiki eesti rahva võitlusi oma vabaduse eest. Sellel päeval saavutas eesti sõjavägi otsustava võidu saksa Landeswehri üle.

Iseseisv Eestil loodi kogu rahva ühist jõupingutustega. Ta sai vabalt areneda võrdlemisi lühikese aja. Kuid selle ajajärgu saavutus olid silmapaistvad. Eesti saavutas riikide ja rahvaste peres oma majandusliku ja kultuurilise arengu järgi silmapaistva koha. Meie võime haldamata uhkusega tagasi vaadata oma töö peale.

Iseseisv Eestil Vabariik pole lakunud olemast. Ta elab edasi ning meie vabariigi edasikestmist tunnustavad nii väikesed kui ka suured Lääne demokraatlikud riigid, eesotsas Inglismaa ja Am. Ühendriikidega.

Eestlased ise pole kunagi tunnustanud võõrast okupatsiooni. Meile on vastuvõtmata bolshevistik „paradiis“, millise okupatsiooni all on meie rahvas raskesti kannatanud, millisel ajajärgul on küüditatud kümneid tuhandeid meie rahva paremaid mehi ja naisi vangilaagritesse, samuti nagu on vastuvõtmata sellele järgnenud Saksa okupatsioon, mille eest püüavad põgeneda, kellel on vähegi võimalusi.

sündida lasta, et lootuse tulesäde kustuks meie südames, nii kaua kui meie rahva saatust tõeliselt pole otsustatud kas ühele või teisele poole. Käesolev sõda on seni toonud suure hulga üllatusi. Kuidas sündmused veel võivad areneda, seda ei tea tänapäeval veel keegi öelda. Olukorrad ja vahekorrad võivad paari kuu, poole aasta, aasta pärast olla sootuks teistsugused kui nad on praegu. Meie kohus on seepärast seista vankumatus truuduses oma maa eest ja kasutada iga eettulevat juhust ning võimalust, olgu see suur või väike, et võita tagasi oma vabadus ja iseseisvus. See on meie pühim kohus meie maa ja rahva vastu.

Selle asjaolu tunnistajaks on üle 10.000 eesti põgeniku välismaal.

Meie siin olemine tänuilukud Rootsi rahvale ja ametvõimudele, kes Eesti rahva raskemal katsumisajal on võimaldanud meie põgenikele ulualust.

Kodumaa eestlased elavad praegu üle oma raskemat silmapilku. Idast liikuv sõjamasin ähvardab jälle ruldada üle meie rahva, tuues kaasa sõjakoleidusi ning tahtes hävitada meie riigi iseseisvuse. Eestlaste lootused on suunatud kogu kultuurmaailma südamele tunnistusele rohkem kui kunagi varem.

Kodumaa eestlased loodavad ka meile — kes oleme õnnelikult okupatsiooni ahelaist pääsnud — et meie igal pool ja igal ajal ka põgenikena elaksime ja töötaksime tõsiselt eestlastena ning ei väsiks töötamast iseseisva Eesti eest. Siin koos olles kinnitame ühiselt oma vankumata usku iseseisvasse demokraatlikku Eestisse, vaatamata rasketele katsumistele, mis meie rahval ees seisab.

Aktusele kogunenud rootslaste poole pöördudes ütles Komitee esimees: „Minu aukohuseks ja ülesandeks on avaldada südamlukku tänu Rootsi riigijuhtidele, ametasutustele, rootsi rahvale ja kohalikele ametvõimudele, mitmesugustele asutustele ja eraisi kutele, kes meid on abistanud ning sõbralikku kaasabi jatkavad meie rahva saatuslikul ajajärgul.“

Ameerika, Inglismaa ja Rootsi avaliku arvamise hääli.

Allpool esitame mõningaid Ameerika, Inglismaa, Rootsi ja Schweitsi, kui demokraatia arsenalis, avaliku arvamise hääli Eesti tulevikku otseselt puudutavais küsimusis:

U.S.A. JÄÄB KINDAKS ATLANDI deklaratsiooni põhimõtetele.

Daily Telegraph, 24. märts 1944.

Välisminister Hull oma kahetunnisel erakoosolekul senati välissuhete komitee liikmetega oli rõhutanud, et Ameerika välispoliitika peamiseks sihtiks on võita sõda.

Iga vaieldav küsimus, mis kerkib esile, tuleb seepärast kaalumisele, kas see on küllalt oluline selleks, et riskida vaidlust, mis võiks kahjustada sõjapingutusi.

Välisminister Hull oli seletanud: asjaolu, et Ameerika ei ole võtnud seisukohta mõnede Briti ja Vene poolt avaldatud vaenulike seletuste puhul Atlandi deklaratsiooni ja Moskva otsuste kohta, ei tähenda seda, et Ameerika ise oleks loobunud toetamast neid printsiipe, mis väljendatud neis dokumentides.

Ta ütelnud senaatoritele, et kui ta oleks talitanud mõnede Välisministee-riumi „hüperkriitikut“ nõuannete järgi, poleks vajatud kuigi pikka aega, et kolm pealtnähtavat oleksid lõpetanud kõnelused üksteisega.

Balti riikide küsimus pidevalt päeva- korras ka peale Moskva ja Teherani konverentside.

The New York Times, 16. nov. 1943.

Moskva konverentsi lõppedes avalda- tud kommunikatsioon teeb teatavaks, et kuna teatud küsimused on konverentsil otsustatud lõplikult ja teised on otsus- tatud „põhimõtteliselt“, rida küsimusi on jäetud diplomaatiliste kaanalite kaudu otsustamisele. Poola ja Balti riikide küsimus kuulub selgelt sellesse vii- masesse kategooriasse. Vene on asu- nud selles küsimuses ühele seisukohale. Meie oleme asunud teisele. Mister Hull'i eelsete märkuste kohaselt lõplik kokkulepe nende erinevate seisukohtade

vahel pole aga sugugi mitte võima- tu...

Venelaste lõplik seisukoht nende pii- ride suhtes sõltub mõnelgi määral sel- lest, mida meie ülejäänud, otsustame ette võtta tõsiselt efektiivse organi- satsiooni loomise alal rahvusvahelise õiguse ja korra alalhoidmiseks. Teiselt poolt venelaste seisukohast vene pii- ride suhtes sõltub, kas ameerika rah- vas nõustub uue rahu tingimustele al- la kirjutama või mitte.

Ameerika katoliiklased hoiatavad Uue- Müncheni eest.

The Catholic World, Mai, 1944.

„Otsustava tähtsusega päevaküsimu- seks on, nagu viie aasta eestki, mis garanteerib meile, et Wene läänepiiri- nõudmised pole ainult uute nõudmiste seeria algus, ja et selle riikide riba annekteerimine ei kujune Euroopale samaks, mida Sudetima okupeerimine oli Tšehhoslovakkiale? Sest sõjaliselt jääks ju Euroopa sama kaitsetuks na- gu jäi Tšehhoslovakkia peale Mün- cheni kokkulepet.“

Uhendriigi senaator nõuab, et Ameerika takistaks relvade jõul Balti riiki- de annekteerimist.

The Nation, 13. November, 1943.

USA senati liikmeid Wheeler, Reynolds j. t. endised isolatsionis- mi pooldajad on energilisemaid Balti riikide sõpru Ameerikas. 1943. aasta sügisel ühes oma Senatis peetud kõ- nes Mr Reynolds tegi alljärgneva ettepaneku: „Kui Nõukogude Liit ka- vatseb oma alla võita ja oma käes pi- dada varemalt vabu Balti riike ja Poola osi..., siis sellele kavatsusele tuleb astuda vastu relvade jõuga...“

Tsiviliseeritud rahvad ei ole olnud kunagi isolatsionistlikud rahvusvaha- liste röövlite ja bandiitide suhtes.“

Mr. Reynolds'i ettepanekut pool- dasid 15 Senati liiget. Kuigi ettepa- nek jäi seekord vähemusse ei ole hu- vituseta pidades meeles, et tema esi- taja ei ole keegi muu kui — Military Affairs Committee (Sõjallaste asjade komitee) esimees!

Ameerika rahva hoiak.

Spectator, 11 veebr. 1944.

„Laenu-rendi seadus, hävitajate üle- andmine Inglismaale ega neutraalsuse seaduse muutmine ei oleks olnud poliitiliselt mõeldavad, kui ameerika rahvas ei oleks uskunud, et vähemalt meie (inglased) võitlemise sellise rah- vusvaheliste vahetõrgete süsteemi eest, millise piirides ei ole lubatav küsimuste otsustamine tugeva riigi ühepoolsete sammudega nõrgema riigi suhtes.“

Ameerika rahva hulkadel, ütleme otseselt välja, ei ole usku, et Wene sõdiks millegi muu kui omaenese hu- vide eest. Kõige enam mida nad we- nelastelt julgevad lootä on see, et Wenemaa juhid näevad, et nende hu- vide sekka kuulub ka ülemaailmse rahu süsteem, ning mitte selline sü- steem, milles USA ja Nõukogude We- ne jollitaksid üksteise otsa kui Room ja Parthia.“

Balti riigid katsekiviks.

Catholic Herald, 2. veebr. 1944.

Nõukogude vägede sissetung Poola- se tõstis üles küsimuse Poola pärast- sõjaajasse saatuse kohta, nüüdne puna- väe jõudmine Eesti piirile tekitab kü- simuse Balti vabariikide — Eesti, Läti ja Leedu saatusest.

... Pole võimalik jõuda mingile muu- le otsusele, kui et Balti riikide iseseis- vuse jätkamine on kõigi nende rah- vate kohuseks, kes läksid sõtta, et takistada agressiooni ja kes pühali- kult deklareerisid om a eesmärgiks At- landi Deklaratsiooni teises ja kolman- das lõigus, et (2) „Nad ei soovi näha mingeid territoriaalseid muudatusi, mis ei ole kooskõlas nende rahvaste wabalt väljendatud soovidele“, ja (3) „Nad austavad kõigi rahvaste õigust valida ise omale valitsemisvorm, mille all nad tahavad elada; ja nad soovivad näha suveräänsete õiguste ja isevalitsemise taastamist neile, kel- ledelt on need vägivaltalt röövitud.“

Nagu Poola nii ka Balti riigid osu- tuvad meie silruse katsekivideks.

Meil on teha paremat, kui aidata Sta- linil...

Illinois'i rahvasaadiku Jessie Sum- ner'i kõnest Ameerika parlamen- dis 2. dets. 1943.

„Kui Eesti, Läti ja Leedu iseseis- vuse kaitseks midagi ette ei võeta, saavad revolutsioonid Euroopas edasi kestma...“

„Ameerika nõuab õiglust igale üksi- kule kui ka isikute rühmale nii kodu- kui välismaal...“

„Meil on ameerika meeste ja amee- rika rahaga teha parematki kui aida- ta Stalinil või kedagi teist, olgu kui tahes nõrga või tugeva rahva valit- semisel, kes eelistab olla vaba...“

Ametlik hääli: Välisministri Cordell Hull'i raadiokõne.

1944. aasta märtsis esitas 27 Wa- bariikliku erakonna rahvasaadikut Cordell Hullile rida küsimusi USA välispoliitika suuna ja põhimõtete kohta. Senati välisasjade komisjon palus te- malt samuti põhimõteteliste seisukohta- de selgitamist. 5. aprillil pidas presi- dendikandidaat (vabepääl loobunud kandideerimast) Wendell Willkie Ne- braskas kõne, nõudes samuti USA välispoliitika selgemat fikseerimist.

Järgides neile nõudmistele Cordell Hull pidas 9. aprillil raadiokõne, mida ajakiri Time (12. aprillist) komment- teerib järgmiselt:

„Cordell Hull esitas Valitsuse välis- poliitika kõige mõistlikuma ja veen- dunuma kaitse, mida seni ametlikult poolt esitatud. Ta juhtumõtteks oli: olge kannatlikud, võibolla pikaks ajaks.“ Arvestades USA-Nõukogude Liidu vahetõrgete delikaatsust, järg- mine lõige sellest kõnest tohiks olla küllaldaselt tähendusriikas:

„Võiks vaevalt lootä, et enam kui 30 piiriküsimust Euroopas võiks saada lahendatud käimasoleva võitluse jook- sul... Meie poliitika neis küsimusis, nagu teisteski küsimusis, rõhutab va- jadust kokkulepitut tegevuse järele...“

Tegevus neis küsimusis ei tohi olla iseseisev, vaid peab olema varemalt kokkulepitut ja seega ühine.

...kestva vastastikuse arusaamiseta nelja rahvuse vahel... on tee jälle laialt avatud uue agressori kujunemi- seks.“

Inglismaal pole meid unustatud.

Atlandi deklaratsioonist taganemine - oleks kõigi aegade suurim reetmine.

The Scotsman, 22. apr. 1944.

Härra Roberts Boothby väited ei pea paika. Ei president Roosevelt ega härra Churchill ei ütle ega kirjuta millelegi alla ilma ettevaatliku kaalutlemiseta. Atlandi deklaratsioon ei avaldatud kahe riigine poolt meeleheitärevuses sõjalaeval. Härra Boothby näib nõustuvat Vene väitega, et Balti riigid „hääletasid“ endid Nõukogude Liitu. Ma arvan, et seda ei usu president ega härra Churchill ja ma arvan, et see oli neil meeles, kui nad alla kirjutasid deklaratsioonile, mis andis kõige elavamaid lootusi kogu maailma väikerahvaste tulevikuks.

1940. a. 24. juulil ütles Uhendriikide välisministri abi härra Sumner Welles: „Viimaste päevade jooksul jõudsid lõpule need kõveravõttelised menetlused, millega ettekavatsetult hävitati kolme väikse Balti vabariigi — Eesti, Läti ja Leedu poliitiline sõltumatus ja territoriaalne puutumus, ühe nende tugevama naaberriigi poolt. Ameerika valitsus jätkab tunnustamast Balti vabariikide saadikuid, kellele rahvad on nüüd võõra surve all.“

1941. a. 15. märtsi raadiokõnes ütles president Roosevelt, pärast seda kui tal oli olnud küllalt aega süvenemist mõtlemiseks: „Maailmal pole mingit kasu ühestki rahvast, kes oma suuruse või sõjalise jõu pärast väidab enese õigustatud olevat üle marssida teistest rahvastest. Me usume, et iga rahvas, ükskõik kui väike, omab õigust oma rahvuslikuks oleluks.“

Isiklikult tunnen kõnealuseid Ida-euroopa rahvaid ja tean, et ükski neist ei soovi vabadust Nõukogude eeskujul. Kui Poola poleks meile andnud aega oma kaitset ette valmistada, siis lahing Inglismaa pärast oleks lõppenud Hitleri istumisega Buckinghami palees ja meie olles orjad; ning oma 55. sünnipäeva oleks Hitler pühitsenud Kremli, Stalini olles Saksa koonduslaagris. Me oleme teinud

venelaste kasuks küllalt palju, et Nõukogude Valitsus peaks kuulama meie sõna.

Me oleme ainuke rahvas, ma mõtlen Briti riikideühiskonda, kel peaks olema kaaluvat mõju Euroopa asjade korraldamisel. Oleme ainuke rahvas, kes läks sõtta vabalt ega oodanud kuni meid oleks rünnatud ja me oleme seni püsinud sõjas. Alustasime sõda, et kaitsta ja restaureerida Poolat, siis polnud mingit kahtlust kellelgi, mis oli Poola. Läksime sõtta, et teha lõpu väikeste rahvaste vallutamisele ja vabastada kord maailm agressioonist ja kartusest.

Kui me nüüd taganeme Atlandi deklaratsioonist, siis läheks see ajalukku kõigi aegade suurima reetmisena.

See ei ole meie huvides, et Balti riigid peaksid kaotama oma vabaduse.

Reuter, 19. juulil 1944.

Ajaleht Scotsman käsitleb juhtartiklis, kus Nõukogude Liitu väga avasüdamlikult kritiseeritakse, võimalust, et venelased lühikese aja jooksul okupeerivad Balti riigid ja Poola kuni 1939. a. demarkatsiooniliinini.

Artiklis rõhutatakse muuseas, et „Nõukogude Liit kunagi ei andu võitlema sama asja eest kui meie, vaid Vene mureteeb vaid oma enda julgeoleku eest ja on tõenäolikk, et Nõukogude Liit mitte palju ei erine tsaarivenest, mis puutub imperialistlike püüdluste omamisse.“ Lõpuks rõhutatatakse, et Vene mõju laiendamine Balti riikide ja osa Soome endasse haaramisega seisab vastolus Suur-Briti huvidega.

„Balti riikide ja osa Soome inkorporeerimisega Nõuk. Liitu muutuks Läänemeri vene mereks. Kaubandus Balti riikidega võiks siis toimuda ainult ühe keskuse kaudu, mis riiklikult juhitud ja riiklikult kontrollitav. See ei ole meie huvides, et midagi taolist toimuks, kuid see on siiski vähema tähtsusega kui see, et Balti riigid kes kahe sõja vahel osutasid oma rahvusliku elu jõurikast arengut, peaksid kaotama oma vabaduse.“

Rootsis saadakse meist aru.

Aftonbladet, 9. juunil 1944.

„Balti rahvaste olukord on omalaadne. Nende vastolu ja pideva vastupanu suhtes saksa okupantide vastu ei ole mingit kahtlust. Kuid nad on samal ajal opositsioonis ka venelastega, kellele poolt võib karta igal ajal uut okupatsiooni. Balti seisukohti ei saa seega paigutada tavalisse skeemi: kas poolt või vastu. Need on ühel ajal nii Saksamaa kui Venemaa vastu. Kui lääneriigid silmapilgul vaatavad mööda sarnase kolmandama võimaluse olemasolust, siis peaksime meie Rootsis silmski sellest saama aru.

Muidugi leidub Baltikumis nagu teistes okupeeritud maades teatud arv quislinguid ja saksasõbralikke „kolaboratsiooniste“. Seal leidub muidugi ka kommuniste, need kes ootavad vabastust oma maade uue liitmise näol Venemaaga. Kolmandat, rahvuslikku seisukohta esindavad Balti riikides põrandaalused vastupanu liikumised, kel on oma ajakirjandus. Praegusel silmapilgul võitlevad nad sakslaste vastu. Suur küsimus on, kuidas peavad Balti rahvad käituma vene sissemarssi korral. Nad ei taha võidelda sakslaste kõrval, kuid nad ei taha ka sellega, et üldse mitte võttes relvi kätte, jätta maailmale mulje, et Balti rahvad toetavad vene seisukohta Balti küsimuses. Sõjaline aktsioon lääneriikide poolt põhjustaks vaimustust Balti maades. Kuid venelastele hakataks vastu. Hirmutavad mälestused 1939—1940 aasta okupatsioonist on veel elavad.“

Ameerika ärge tehku end solidaarseks Nõukogude Liiduga!

Readers Digest, Märts, 1944.

Ameerika tuntud ajakirjanik William Hard kirjutab muuseas:

„Kui saabub rahu, peavad Uhendriigid hoiduma liituste sõlmimisest üksikute riikidega ja selle asemel kogu jõuga püüdma riikide liidu poole, mis hõlmaks kõiki maailma maid, suuri ja väikseid, kultuuriselt arenenud ja mahajäänud, „häid“ „ja“ „halbu“.

Seepärast ei tohiks USA sõlmida liitu peale sõja lõppu ka Nõukogude Liiduga

„Piki Wene läänepiiri elab miljoneid

inimesi, kelle silmis Wene, vähemalt sama suurel määral kui Saksa, on vägivalga ja alistamise sümboliks. Wene on avalikult, kuigi mitte ametlikult, teinud teatavaks suurte maade annekteerimise kavatsuse piki oma lääne piiri.

Kui me liidu sõlmimise kaudu teeks end solidaarseks Nõukogude Liiduga, muutuks ige Wene vaenlane tema läänepiiril ühtlasi meie vaenlaseks. Peale selle tekitaks see kibestunud opositsiooni miljonis Soome, Eesti, Läti, Leedu, Poola ja Rumeenia päritoluga Ameerika kodanikes, kes on kõik kirglikult vene-vaenulised.“

Väikerahvaste eluõigus.

„Uue Helveetsia Uingu“ kongressi-päevad aprilli lõpus Bernis, kujunesid võimsaks väikerahvaste eluõiguse manifestatsiooniks. Prof. Karl Schmid, Zürichist, rõhutas, et väikerahvaste ajalugu pole midagi muud, kui vaimsete kõrguste linnutee. Kuigi olukord on ebasoodne, tuleb siiski rõhutada, et väikeriigid on sangarliku vastupanuga näidanud, et nad ühelegi väljastpoolt jõuga pealesurutud võimule ei alistu.

Senaator Bridge'i sensatsiooniline arupärimine.

Senaator Styles Bridge deklareeris peale Teherani konverentsi, et Ameerika rahvas soovib teada, kas USA kavatseb astuda vastu sellistele liitlastele, kes ajavad võimupoliitikat territooriumide laiendamise sihiga. Ameerika rahvas, ütles senaator Bridge, soovib ühtlasi teada, kas mõne Euroopa rahva vabadus pole mitte hädaohus seetõttu, et USA pole kaitsnud oma seisukohti küllaldase kindlusega. Selle küsimusega ühenduses senaator Bridge mainis eriti Balti riike.

Balti ajakirjandusebüroo hülletäni kolm korda kuus.

Juunis 1944 a. Stockholmis asutatud Balti ajakirjandusebüroo on hakanud välja andma hülletäni kolm korda kuus. Büroo esimeheks on professor Birger Nerman. Büroo koosseisus on viis rootslast ning Eesti, Läti ja Leedu esindaja.

Vene ei vaja Balti sadamaid.

Rootsi ajakiri „Tiden” nr. 2 1944. a. toob ära kokkuvõtte Tartu Ülikooli õppejõu Hans Ronimoi'si hiljutisest uurimusest **Russias Foreign Trade and the Baltic Sea.**

Toome allpool ära mõningaid kirjutise iseloomustavamaid andmeid ja argumente:

Arvamine, nagu vajaks Nõukogude Liit Balti riikide sadamaid oma kaupade läbiveoks läände samal määral, nagu seda vajas tsaristlik Vene, on ekslik. See eksitus on tingitud suurel määral sellest, et ei püüta meesle pida Balti sadamate omaaegsete suurte läbikäikude põhjusi ja ei nähta, et need põhjusel kaasajal peagu kõik on ära langenud. Teiseks, üleminek plaanimajadusele Venes soodustab kaubanduse nihkumist Mustale merele.

Alates Musta mere avamisest rahvusvahelisele laevandusele kuni teise maailmasõja puhkemiseni (1800—1939) Balti meretee kaudu toimus järjest vähenev osa Vene kaubandusest. Balti mere osatähtsus vähenes 70%-lt 34%-le 1913. ja langeb 24%-le 1935. aastal. Samas ajavahemikus kasvab Musta mere osatähtsus 4,2%-lt 30%-le (1913) ja ulatub ca 50%-le 1935 aastal.

Valge mere osatähtsus kasvab samuti, tõustes Nõukogude perioodi jooksul 4%-lt (1913) 17%-le (1935).

Nõukogude Liidu ajastul on Balti mere 1913. a. kaubanduse soodustused ära langenud. Seepärast jätkub ajalooline kaubanduse nihkumine tendentsi Musta mere suunas ja Balti mere osatähtsuse vähenemine. Seda tendentsi soodustavad plaanimajandusliku süsteemi kõrvaltooted: üldine väliskaubanduse koondumine ja üleminek tööstus-toorainete väljaveole endise viljaväljaveo asemel. Kuna peale puidu kõiki teisi mahukaid väljaveoartikleid toodetakse lõuna ja ida rajoones, siis moodustab Must ja mitte Balti meri nende (õli, maagid, mangaan, puuvill, kivisüsi, ka villi) loomuliku väljaveo tee.

Neil asioludel on Nõukogude Vene Balti riikide transiitkaubanduse äralangemine ajavahemikus 1931—1939 (1,4 miljonit tonnilt — alla 100.000 tonni) kergelt seletatav: transiidid nihutati Leningradi sadamasse, et selle väljehitatud hiigla kapatsiteeti osa-

liseltki ära kasutada. Ometi jõuti 1935. aastal ära kasutada ainult 1/3 selle sadama läbilaskevõimest: sadama tegelik läbikäik 1935. ulatus ainult 4,2 milj. tonnile, samal ajal kui ta oleks võinud läbi lasta 12 milj. tonni.

Sellises olukorras, kus 2/3 Leningradi sadamast seisib kasutamata, kus Nõukogude transiit läbi Balti riikide ulatus ainult 1%-le N. Vene väliskaubandusest, kus puudusid tööstus-toorainete (peale puidu) tagamaad ja kus pole ette näha ka lähemas tulevikus väljaveetavate toorainete koosseisu muutust ning nende koguste suurenemist, selles olukorras puudub igasugune alus väidetel, nagu vajaks N. Liit Balti riikide sadamaid oma kaubanduse jaoks Lääneriikidega.

Inglismaa

Avalik seletus Manchester Quardianis

Inglise suurem ajaleht Manchester Quardian avaldab 1. aprillil 1944. a. Londoni Eesti Seltsi esimehe M. Kolk'i, Lätlaste Seltsi esimehe Jul. Venters'i ja Leedu Seltsi Liidu presidendid P. Bulaitise avaliku seletuse vastuseks bolshevike tegelaste Gira, Kruusi ja teiste ajalehes ilmunud kirjutisele.

Seal tuuakse ette: „Välta, et Balti riigid lahutata Nõukogude föderatsiooni Saksa kindral Von der Goltzi abil, nagu kirja autorid nälvad arvavat, on pöörane ja mõttetu. Von der Goltz oli Balti riikide vaenlane nagu seda olid ka Nõukogud. Tema viied purustati Eesti rahvuslikkude vägede poolt 1919. a. ...

Samuti on täitsa vale, et Balti maa-de õitseng oli võimalik ainult Nõukogude süsteemi all. Elatustase Balti maades oli võrreldamatult kõrgem kui Nõukogude Venes.”

Briti huvid ka Ida Euroopas.

Time & Tide, 12. veebr. 1944.

Anglo-Vene koostöö Euroopa küsimusis peab toimuma alusel, et julgeolek Euroopas on üks ja jagamata; sellise põhimõtte omaksvõtmine, et meie huvid peaksid piirduma läänega, kuna ida kujuneks spetsiifiliselt Venes huvisfääri, viiks Anglo-Vene koostöö vältimatult katkemisele.

Asjad, mis püsivad.

Teoses „Estonia” (London, George Allen & Unwin Ltd, 1941) pühedab autor, tuntud inglise kirjanik J. Hampden Jackson, oma viimases peatükis, „Asjad, mis püsivad”, meie kultuurielu vaatlusele. Ta leiab, et see, mis eestlasi päästis ka kõige hävitavamates tormides oli nende ühtekuuluvuse tunne. Kõige selgemini ilmneb see eesti keele püsimises ja ainulaadses arengus. Mõne kümnendiga arenes eesti keel väga rikkaks ja paenduvaks, nõnda, et kogu maailma teadus ja klassika oleks vabalt mahtunud selle raamidesse. Tõlgete teel suutsid eestlased vahendada kaasmaalastele kõik, mis maailma keeltes leidis väärtuslikku. Ning oma väga laialdase võõrkeelte oskusega said nad kõike tähtsat lugeda ka suurtes kultuurkeeltes enestes. Eestlaste luule, nende kirjandus, on peagu tõlkimata. Kuid nende proosa, mida tõlkida on kerge ülesanne, on samuti saavutanud väga kõrge taseme ning olevat otse häbi, et näiteks Tammsaare pole olemas inglise keeles: „Tõde ja õigus” on tõlgitud poolde tosinasse euroopa keelde, kuid mitte inglise keelde... Tõsiasi, et Nobeli auhind määrati soomlasele Sillanpääle ja mitte eestlasele Tammsaarele, heidab kurba valgust kirjanduslike auhindamiste süsteemile.

Eestlased on üks kõrgemini haritud rahvaid Euroopas tänu oma koolide võrgule ja vähemalt samal määral oma teatritele, laulukooridele ja eelkõige oma vabahariduslikumisele. Tartu Ülikooli atmosfäär on üks töökamaid ja erksamaid Euroopas, ning 1935. a. oli Eestis üks üliõpilane iga 332 elaniku kohta, kuna Inglismaal neid oli üks iga 885, Taanis iga 654, Norras iga 522 elaniku kohta.

Jackson tsiteerib kuulsat inglise kasvatustegelast ja ajaloolast Fisherit väidet, et peagu kõik, mis Euroopa kultuuris on väärtuslikku, on väkerahvaste loodud, ning on veendunud, et Eesti on võimeline peatselt andma kõrgväärtusliku lisandi maailma vaimsesse varasale. Et tal eeldused selleks leiduvad, seda on Eesti rahvas juba tõendanud.

Eesti Looming. Ilmus.

Helsingis ilmus kirjanduslik koguteos „Eesti Looming”. Teos sisaldab luuletisi Juhan Sinimäelt, Raimond Kolkilt, Hilda Eskolt ning kirjutisi ja katkendeid Aino Kallaselt, E. V. Saksalt, Arvi Moorilt, Arvo Mägil, Karl Ristikivil, Johannes Pärgilt, Valev Uibopuult ning Ev. Joh. Voikilt. Ringvaate osas kirjutavad Lilli Kaelas, Ants Oras ja Sulo Haltsonen.

Saatesõnas kirjutatakse: „Praegune periood vajab igalt eestlaselt valvsust, põhjalikku järelemõtlemist, sõbra ja vaenlase vahel teravat vahetegemist, oma rahvusliku lõõgijõu kõikide vahendite — eelkõige kultuuriliste — ärkvelhoidmist ja relvade kõnelemise kõrval sõna ning sule jõuga ja loominguliste saavutustega kõikide juures oma isesisiva olemise ja eluõiguse rõhutamist.”

Hitleri Saksamaa meie 1940. katastroofi kaasautor.

Spectator, 21. jaan. 1944.

„Sissetung Poolasse 1939. a. ... oli osa ulatuslikust Berliini ja Moskva vahel kokkulepitud kavast, milline hõlmas ka Soomet ja Balti riike.”

Eesti ja ta õigus vabadusele.

Ameerika ajakiri „Journal of Central European Affairs” toob kirjutise Kaarel Pusta sulest: Eesti ja ta õigus vabadusele. 24 leheküljelises artiklis annab autor ülevaate Eesti ja Vene vahelkorradest kujunemises alates 1905. a. kuna praeguseini. Kirjutis on hästi dokumenteeritud ja varustatud — eriti viimaste aastate sündmuste osas — arvukate väljavõtetega.

Salajane konverents.

Käesoleva aasta kevadel peeti ära Eesti, Läti ja Leedu ametiühingute ja sotsiaaldemokraatide konverents. Loomulikult oli see kokkutulek salajane.

Konverents otustas avaldada deklaratsiooni, mis on saadetud ametiühingutele Inglismaal, Ühendriigis, Rootsis, Šveitsis ja Soomes. Selles kirjeldatakse põhjalikult meie rahvaste kannatusi enne vene ja siis saksa okupatsiooni all. Nõutakse kõigi kolme riigi isesisivsuse taastamist.

Stockholmis asutati Eesti Komitee.

26. märtsil 1944. a. asutati Stockholmis Eesti Komitee. Eesti Komitee ülesandeks on muretseda ainelisi võimalusi tegevusele, mille eesmärgiks on Eesti ja eestlaste huvide kaitsmine ning Eesti küsimuste selgitamine — koondades selleks kõiki eestlasi ja Eesti sõpru koostööle.

Komitee esimeheks on end. Riigikogu esimees R. Penno, abiesimeheks Tartu Ülikooli õppejõud H. Ronimois, juhatase liikmeteks Tartu Ülikooli professor G. Suits, laevanduse tegelane A. Truuberg ja saatkonna atashee A. Linkhorst.

Komitee koosseis on moodustatud kõikide majandus — ja avaliku elu esindajatest. Samuti on Komitee liikmeteks meremeeste, kalanduse, ajakirjanduse, eestlaste laagrite ja teadlaste esindajad.

Komitee koosseisu kuuluvad teiste hulgas end. Riigivanem A. Rei, end. Riiginõukogu liige H. Neuhaus, saadik Lareti, Ülikooli õppejõudused professorid A. Oras, A. Parts ja H. Perlit, end. Akadeemia peatoimetaja Jaan Ots, assist. A. Horn, dr Herodes, õigusteadlased H. Tõnisson, B. Ingel, ajakirjanikest ja põgenike laagrite esindajana A. Grönberg, ülik. stip. I. Mikiver, meremeeste ühingu esimees G. Siimon, laevanduse tegelane G. Orav ja teised.

Eesti Komitee asutamine ja avamine sündis rohkel arvul kokku tulnud eestlaste osavõtul.

Eesti lipu 75. aastapäeva pühitsemine.

Eesti põgenike laagris Lõuna-Rootsis, kus asub rohkesti eestlasi, pühitseti 5. juunil s. a. väärikalt Eesti lipu 75. aastapäeva. Pidupäev algas lipu heiskamisega, kusjuures segakoor laulis "Eesti Lippu". Eestlastest laagri- ja põgenikest eesti rahva kannatusi möödunud aegadel, eriti viimaste aastate okupatsioonide all. Ta avaldas lootust, et kõik Rootsis olevad põgenikud võivad kord jälle pöörduda tagasi vabale kodumaale.

Ohtul esineti eesti laulude ja rahvatantsudega ning lipu allalaskmisel kandis kõnekoor ette vanu rahvalaule.

Eesti lipu juubelpäeva pühitsemisest tõid neli ümbruskonna ajalehte pikki kirjeldusi ühes laagri ja kooselijate piltidega.

Rahaline korjandus eestlaste keskel.

Rootsis elavate eestlaste algatusel on Eesti Komitee pöördunud siin elavate kaaskodanike poole alljärgneva kirjaga rahalise korjanduse asjas:

"Eesti Vabariik on loodud rahva ühisel tahtel. Võõraste võimude peme-me-mängimised Eesti Vabariigi pinnal toimub rahva tahtmise vastaselt. Rahvas soovib endiselt olla iseseisev.

Välismaal esindavad meie rahva vabaduse tahet ametlikult meie välisesindused. Sõjaloolorra tõttu on meie olulisimaiks välisesindusiks jäänud Londoni, Washingtoni, Stockholm ja Helsingi välisesindused, kellel lasub suur vastutus meie rahva murdmatu vabadustahet teatavastegemisel kogu maailma avalikkusele, Londoni ja Helsingi välisesinduste majanduslikud alused on korraldatud neis riigis eluvate kaasmaalaste algatusel ja osavõtul. Rootsis eluvate kaasmaalaste algatusel kavatakse saavutada sedasama Stockholmis esinduse suhtes.

Lugupeetud kaasmaalane — põgenik, Rootsis eestlane ja Eesti rootslane. Jagades kodumaal ja välismaal asuvate kaasmaalaste soovi vaba ja demokraatliku Eesti Vabariigi järele — anneta oma jõu kohaselt. Ära loobu annetamast, kuna meie eelarve arvestab Sinu isikliku eelarve kandejõudu."

Annetusi palutakse maksta posti jooksvale arvele (postgiro) nr. 197445 või Stockholmis, Kungsgatan 50, III.

Rahvuslippude heiskamine Võidupühal.

Võidupüha hommikul eestlaste laagrites heisati rahvuslipud. Laagri- ja põgenikest eestlaste ühiseks tahtmiseks pidasid vastava kõne ning lauldi hünni. Stockholmis ümbruskonna laagri- ja põgenike ühiseks tahtmiseks pidasid vastava kõne ning lauldi hünni. Stockholmis ümbruskonna laagri- ja põgenike ühiseks tahtmiseks pidasid vastava kõne ning lauldi hünni.

Mida Peeter Hellat ütles pidulikul lipupühitsemisel 1884, on niasama päevakohane täna kui siis: "Laskem meid ära tunda, et Eesti alandusel on ots tulnud ning laskem ühisel jõul Eesti ühenduse töö võidelda. Ning sama vägevad on Rudolf Kallase toorkoored jutlusest, kui ta lippu võrdles Aaroni kepi, mis maoks muutub igapäevale, kes selle toe eemale heidab."

Wõidupüha pühitseti väärikalt.

Võidupüha tähistati kõikides Eesti laagrites ja asulates pidulikkude aktustega. Lõuna-Rootsis toimus vastav aktus eestlaste laagri läheduses asuval spordiväljakul, kuhu olid kogunenud kõik ümberkaudsed eestlased ning väga suurel arvul rootslasi. Viimase ilma tõttu jäi ära kavatsed eestlaste rongikäik pidulikuks, kus pidid toimuma Eesti mängud, mees- ja naisrühmade võimlemisettekanded ja soolotantsud. Ohtul oli korraldatud Võidupüha aktus, kus kõnelesid laagri- ja põgenike ühiseks tahtmiseks pidasid vastava kõne ning lauldi hünni.

Võidupüha pidulik aktus ja Jumalateenistus Boos.

Stockholmi ümbruskonna eestlaste Võidupüha pühitsemine toimus Boos, kuhu olid kogunenud ümberkaudsete asulate eestlased ja Stockholmis Eesti koloonia liikmeid. Pidulikkude sündmusele olid ilmunud Eesti Vabariigi saadik H. Lareti perekonnaga, end. Riigivanem A. Rei abikaasaga, end. Riigivanema abikaasa pr. H. Tõnisson, professorid A. Parts ja A. Oras, laevanduse tegelased A. Truuberg ja A. Inkapöel, kapten Jakobson Londonist, saatk. atashee Linkhorst abikaasaga, Eesti Komitee liikmeid ja külalisi. Päeva tähistamine algas Jumalateenistusega Boos kirikus. Kirik oli kaunistatud kaskede ja lilledega. Kirikus lehis Eesti trikoloor. Jutlustas usu- ja teadlane H. Penna, kes kokkuvõttes lausus järgmist:

"Lindudel on pesad ja rebastel koopad, aga inimesepojal ei ole kohta, kuhu oma pead panna. Uhel maalil oli kujutatud Kristust, kelle pea kohal tiirleb kotkas, maas aga luurab rebane. Rõõvlinnud ja rõõvloomad on metsas jahil, aga inimene on seal kodu. Suured riigivõimud on jahil, aga väikestelt kistakse nende väikene kodu. Väike eesti Taavet on võidelnud juba kahe Koljati, aga teda ei jätta veel rahule. Suured tungivad kallale jõuga, aga nad meelitavad ka kavalusega — tule üle tugevama poole, meie pakume paremaid võimalusi!"

Miks peab eesti ema nii palju pisaraid valama? Jutlustaja tuletab meele

kõiki viimaseaegseid rahvuslikke kannatusi — punaste tulekut, küüditamisi, sõjakoleid. Oma haarava jutluse lõpetab ta hüüdega: Eesti, sa saad siiski kord jälle vabaks!

Rahvas tõuseb püsti ja laulab pühas kajas võimsalt Eesti rahvushünni.

Jumalateenistusel laulis eestlaste laulukoor hra H. Kiiski juhatusel ning soolotettekannetega pr. T. Rei, härrad R. Ralve ja E. Harkna.

Peale jumalateenistuse koguneti vabaõhu aktusele, kus kõnelesid härra minister A. Rei. Vabaõhu aktusel esines laulukoor ning lõppes Eesti hünniga.

Balti Komitee selgituskirjanduse väljandmisel.

Asja on ilmunud kaks esimest väljaannet Balti Komitee teoste sarjast „Põlevad läänemerekiisimused“.

Esimene broshüür on minister A. Rei sulest „Baltimaad ja Nõukogude Liidu julgeolek“, milles lükkatakse ümber N. Liidu põhjendused, nagu vajaks ta Balti riike sõjalise julgeoleku huvides.

Teises broshüüris on toodud prof. Birger Nermani kirjutis „Baltimaade õigus“, õpetaja Robert Murray jutlus, mille ta pidas Läti Vabariigi 25. aastapäeval ning leedu kirjaniku I. J. Scheyniuse kirjutis „Kas N. Liit vajab Balti riike?“.

Kirjandust inglise keeles.

New-Yorgis on Ulemaailmlise Eesti Ühingu kirjastusel ilmunud kaks raamatut Eesti ja Balti riikide üle. Esimene sisaldab kirjutise Eesti kiriku kohta, mille on kirjutanud meie Londoni saadik A. Torma, kus käsitletakse ka Nõukogude aegset olukorda. Kirjutis kujutab endast ettekannet, mille saadik Torma on pidanud inglise-Skandinaavia sõprusühingus.

Teine kirjutis samas raamatus on tõlge prof. H. Perlitza nime all möödunud aastal ilmunud rootsikeelsest teosest „Eesti kirik Sovjetli võimu all 1940–1941.“

Inglise keeles on ilmunud härra minister A. Rei raamat „Kas on Balti rahvad omal vabal tahtel loobunud rahvuslikust vabadusest.“ Tähelestatud teose rootsikeelne väljaanne ilmetas rootsi ajakirjanduses elavat tähelepanu ja sai kiitvate arvustuste osaliseks.

Arreteerimiste laine Eestis.

Okupatsioonivõimude korraldusel algasid käesoleva aasta aprillis massilised eestlaste arreteerimised. Vahistamiste laine paisus ootamatult ulatuslikuks 21. aprillist alates, kus kinnivõtmised toimusid peale Tallinna ja Tartu ka teistes linnades ja maal. Mõne nädala kestel arreteeriti umbes üle 300 kodaniku. Vahistatute hulgas on rohkesti Eestis üldtuntud avalikuelu tegelasi, haritlasi, ülikooli õppejõude ja majandusettevõtete juhte. Vahistamistega teostati ühtlasi arreteeritute korterite läbiotsimisi ning võeti kaasa igasugune kirjavahetus, raadioaparaadid ja kirjutusmasinad.

Tallinnast on arreteeritud direktor Ernst Kull, Uhistegelise liidu esimees agr. Eckbaum, end. Päevalehe peatoimetaja O. Mänd, Hansapanga dir. J. Piiraja, prof. H. Moora, prof. N. Kaasik, prof. Hie, ETK-ast osakonna juhataja Timusk, prl Paabo (hiljem vahistatud), Ringhäälingust J. Kitsberg, J. Rummo, end. Eesti Panga dir. Kivisild, end. riigivanema abikaasa pr. Kuk, end. riigikogu liige Alma Ostrat-Oinas, kalanduse eriteadlane Määr, saadik Virgo abikaasa, arhitekt Pikkov, dr Sarv abikaasaga ja tütreaga, üliõpilne Sarv, adv. Paabo, keeleteadlane Ed. Roos, Olev Reintalu, majandusdirektoriümist prl. Uusme, Joh. Spreng, Tartust end. linnapea dr. Sinika, dr. Bernakoff, Majanduspank dir. L. Kangur, dr. Vastalu, ülikooli sekretär hra Kauri (hiljem vahistatud), end. üliõpilaskonna esimees E. Jürgens, Ostland-Faserist Toomet, Kindral-inspektuuri J. Kross abikaasaga, Kutsekogudest V. Horn, Saksa SD-st vennad Hõlpused, Akadeemilise Kooperaatiivi juhataja Linnus, ltn. Püvi, ltn. Lossmann, ing. Pääbo, pr. Kõnel, Postimehe toimetusest hra Kokla ja prl. Lamp, koolõpetaja Johanson, adv. Joh. Paabo abikaasa ning rida ametnikke ja töölisi ettevõtetest ja asutistest.

Paljude eestlased on suutnud arreteerimiste eest end päästa varjamisega või on põgenenud välismaale.

Arreteerimise põhjusi pole teada antud. Vahistamise esimesil päevil püüti politsei ringkondis väita, nagu oleks tegemist varjatud bolshevikide agentidega, kes välismaa kaudu on teostanud sõjalist spionaasi Inglise ja Nõukogude Liidu kasuks. See väide ei leidnud üldse uskumist, sest suurem

osa vahistatuist olid eestlastele tuntud juhtivate avalikuelu tegelastena.

Politsei ringkondist avaldati arvamus, et on lavastamisel suurem salakuulajate protsess, kusjuures peasuudlasi oleks oodanud surmanuhtlus. Hiljem on protsessi vastu suhtunud tagasihoidlikumalt ning taktikalistel põhjustel ei püütud asja eriti suureks paisutada ning omastele seletatakse, et suurem osa vahistatuid vabastatakse. Seni on vabastatud küll ainult üksikuid arreteeritud.

Vahistamise aktsiooni teostas eriti komplekteeritud ametkond NKVD agendi Valge juhtimisel, kes seisab nüüd SD teenistuses.

Normikohtud sõidavad ringi.

Eesti Kindralkomissari poolt on loodud erikomisjonid, kes sõidavad vallast valda ning toimetavad koha peal viljanormide mittetäitjate karistamist. Komisjonid omavad laialdased volitused ning nende ülesandeks on tõrkujaid talupidajaid kohtu alla anda või otseselt komisjoni enese poolt karistada.

Tõrkujad talupojad kutsutakse üksikult komisjoni ette. Talupidajail tuleb puuduoleva normi täitmiseks ära anda ka seemnevilli ning kui teravilja üldse enam pole, siis võetakse vastavas ulatuses kariloomi. Selle juures on teravilja ja loomaliha vahelkord äärmiselt põllumeeste kahjuks.

Normitoidu olud kodumaa.

Samal ajal, kui eestlaste toidunormid on jäänud endiseks ning millest vaevalt jatkub näljasurmaast pääsmiseks, varustatakse sakslasi rikkalikult toidainetega. Meie kaastöölise kodumaa kirjutab selle kohta järgmist: „Kohalviibivad sakslased elavad väga lahedasti. Neile on kindlustatud toiduratsiooni kättesaamine ja neile võimaldatakse veel igasuguseid lisaratsioone kinnistes klubides toitlustamisel ja mitmesuguste koosviibimiste korraldamisel. Isegi süüraised juhte on ette tulnud, kus sakslaste koeri eelistatakse maa pärisrahvale. Nii anti X vallas Margareete von Tiesenhausenile oma spitsi (valge, pika karvaga koer) söötmiseks eriliste kupongide vastu liha ja konte. Samal ajal said kõik tsiviilelanikud, nende hulgas ka rasketöölised tehastes, liha asemel soolaturksa.”

Kaks luuletist.

Ule rusu.

Gustav Suits.

Kodumaale Hilda Esko.

Laul tulekahjust ja Tartust on kõrbenud südame lein.
Ses uidad kul kõrveõõ kartust ja variseb veel mõni sein.

On kustuvaid tulepesi
ja katuseid kadunud pealt!
Maadlgi kui hilibukesi
veel loitlemas siit ja sealt.

Seal hilja veel üle rusu
käib keegi kodutu hing.
Ta vaatab ja nagu ei usu,
et rikkend nii maine ring.

Ei tea, mis otsida tahtis,
on varemend varjuna teel.
Veel kodu varju ta vahtis,
tuld tuha all küdes meel.

Eest ähvardab Ida — tagant lämmatab
Lääs,
sul jälle on suletud edasipääs,
mu kodumaa.
Jäid taas alla ajaloo ratta.

Nüüd millega, millega haavu su
katta?
Ah, enesesse kõik tuleb mätta
sel ajal, mil valitseb teras ja vask,
käib vaimu ja vere aadrilask.

Uksainsam vaid tunnil on sinule
käsk,
mu sünnimaa,
jää eneseks sa. Et vaevadest mus-
tunud silmaga
Uut Päeva kord jaksaksid seleta.

Eesti välisesindused jätkavad tööd.

Londonis tegutseb Eesti saadikuna endiselt kauaaegne sealne saadik A. Torma; New-Yorgis on Eestil peakonsulaat, mille juht peakonsul Joh. Kaiv on ühtlasi tunnustatud Eesti diplomaatliku esindajana. Peakonsulaadi juures töötab erinõunikuna end. Eesti saadik Pariisis K. R. Pusta, olles Ameerika valitsuse poolt tunnustatud täieõigusliku saatkonna liikmena. Ülemaailmse Eesti Välisühingu presidendiks Ameerikas on end. Eesti saadik Varssavis Joh. Markus. — Saatkonna tegevust tunnustatakse ametlikult ka veel Shveitsis, kus saadikuks on K. Selter. — Eesti konsulaat tegutseb ka veel Brasiilias, kus Sao Paolos on konsuliks eestlane F. Saukas; Rio de Janeiro aukonsuli juures asub endine Stockholmi saatkonna pressiasutuse K. Ast. — Mujal on saatkonnad sunnitud olnud oma ametlikku tegevust katkestama, kusjuures saadikute volituskirjad aga on kõikjal veel tagasi võtmata. Nii püsivad oma asukohtades edasi ning esindavad Eesti Vabariiki, kuigi piiratud võimalustega, saadik A. Varma — Helsingis, saadik H. Laretei — Stockholmis. Oma endises asukohas viibib ka saadik Roomas — Joh. Leppik, kuna saadik Prantsusmaal — Opik lahkus omast asukohast juba enne Prantsusmaa täielikku okupeerimist sakslaste poolt. — Eesti saadik Moskvas A. Rei põgenes sealt 1940. a. juulis Stockholmi, kus ta asub ka praegu.

Eesti Vabariigi Rahvuskomitee manifest tehti Rootsis eestlastele teatavaks.

Pühajäeval, 30. juulil 1944. a. tehti Rootsis teatavaks Eesti Vabariigi Rahvuskomitee manifest eesti rahvale, mis E. V. Rahvuskomitee poolt vastu võetud ja avaldatud Võidupühal, 23. juulil 1944. a.

Väljakuulutamine toimus eestlaste kogunemisel Boo kiriku juures asuval väljakul. Sellele erakordsele sündmusele oli kogunenud eestlasi ümberkaudsetest asulatest ning Stockholmi eesti koloonia.

Manifest võeti koosolijate poolt vastu tormiliste kiiduavaldustega.

Manifesti teatavaks tegemine sündis etteteatamiseta. Eestlased olid kogunud aktusele jooksvate küsimuste arutamiseks, kus sissejuhatava kõnega pidi esinema Riigik. esimees hra Penno, Viimane ütles: »Tänane kokkutulek kujuneb ajalooliseks silmapilguks. Minul on teada kobsolijaile, et Eestis töötab jälle meie seaduslik kõrgem võim, kes on valitud meie kõikide poliitiliste rühmade ja organisatsioonide poolt ning on pöördunud manifestiga rahva poole tähtsate riiklikkude otsustega. Okupatsiooni võimude survele vaatamata jätkab ta Eesti iseseisvuse taasisesehitamise tööd.

Püüd iseseisvuse järele on elanud ikka Eesti rahvas. Isegi Nõukogude võimu hirmsa terrori juures tegutsesid meie rahvuslikud ringkonnad ning organiseerisid end. Eestlaste eneste relva jõul vabastati lõpuks Nõukogude ikke alt Tartu, Pärnu ja Valga ning tegutseti üksikutes kohtades maa vabastamiseks. Saksa okupatsiooni all koondusid jälle eestlased aktiivseks vastupanuks okupantidele.»

Selle järele astus rahva ette Eesti Vabariigi kodanik ja luges ette Eesti Vabariigi Rahvuskomitee manifesti Eesti rahvale, mis E. V. Rahvuskomitee poolt vastu võetud ja avaldatud võidupühal, 23. juunil 1944. a.

Manifestis teatatakse, et... »Kogu rahva üksmeelsel tahtel on kutsutud ellu Eesti Vabariigi Rahvuskomitee, mille ülesandeks on:

Riikliku võimu teostamine kuni põhiseaduslikkude organite tegevusseastumiseni, eriti aga Eesti riigi ja rahva kaitse organiseerimine.

Eesti Vabariigi Rahvuskomitee asub Eestis. Ta koosneb kõigi omariikluse alusel seisvate poliitiliste ja seltskondlikkude rühmituste esindajatest kodu ja välismaal. Komitee on astunud ühendusse Eesti Vabariigi saadikutega välismaal, kes on asunud tihedasse koostöösse.»

Manifesti ettelugemise järele puhkesid tormilised kiiduavaldused. Lauldi hünni. Manifesti avaldamine toimus kell 19. Avaldamise ajal oli ülesseatud rahvuslipud. Ajaloolist silmapilku päevapildistati ja filmiti.

Samal päeval toimus kirikus palvejumalateenistus kodumaa eest. Kogu rahva kaasa tundmisel ütles õpetaja: »Kõigevägevam Isa, kaitse meie kodumaad ja aita meie emasid ja omaseid sellel raskel silmapilgul. Onnista meie riigimeeste tööd kodu- ja välismaal.»